

KÖZLEMÉNYEK

KLEMENSITS PÉTER

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSE A TÁVOL-KELETEN ÉS AZ 1914-ES HADMŰVELETEK

The Outbreak of World War I in the Far East and the Operations in 1914

Following the outbreak of the European conflict in August 1914, World War I began in the Far East, too. The paper aims to present the antecedents of the war, the strategic plans, as well as the operations in the war theatres in the Far East and the Pacific Ocean.

Germany concentrated on the defence of the naval base at Tsingtao in the first place, while she ordered her East Asian Fleet to attack the commercial ships of the Entente Powers. The British administration realized the seriousness of the threat, therefore turned to the alliance agreement of 1902 and claimed Japan's help. Thus the island nation's entry into the war against Germany became an accomplished fact. The Japanese government and the general staff of the army considered the occupation of Tsingtao as the most important step of the desired territorial expansion, while the leadership of the navy urged the occupation of the German colonies in the Pacific Ocean. The Japanese Army mobilized great forces for the siege of Tsingtao, and they were aided only by smaller British formations. The defence of the Germans were supported by the Austro-Hungarian cruiser Kaiserin Elisabeth. Despite the superiority of the Entente the operations lasted as late as November when the Japanese and British troops finally took the fortification. Without her base at Tsingtao the German Fleet, also lacking service- and coal-stations, was not able to fulfill her task and was finally destroyed by the superior British Navy in the Battle of the Falkland Islands off the coast of South America in December. It was only Cruiser Emden whose independent mission proved to be successful and before her sinking in November destroyed several commercial ships during her prowls in Southeast Asia. The German colonies of the Pacific Ocean north of the Equator were occupied by the Japanese Fleet without any resistance, while in the south New Guinea and Samoa were taken by Australian and New Zealand forces, thus the plans from before the war were realized. Unlike in the other theatres of war the Entente Powers gained a strategic victory in the Far East and the Pacific Ocean as early as the end of 1914, which accomplishment changed the strategic relations of the region. Japan and Great Britain gained significant positions with Germany's defeat, but despite their cooperation which lasted until the end of the war the differences gradually parted the two allies from each other and projected the emergence of new conflicts.

Péter Klemensits PhD, temporary instructor at PPKE-BTK (Budapest). E-mail: peterklemensits@yahoo.com

Keywords: World War I, theatre of war in the Far East, German colonies, siege of Tsingtao, naval operations

1914 augusztusában, az európai szövetségi rendszerek közötti konfliktus kirobbanását követően nemcsak a kontinensen, de a gyarmatokon is megkezdődött az addigi legnagyobb háború. Németország távol-keleti és csendes-óceáni gyarmatai és a védelmet biztosító Kelet-Ázsiai Hajóraj stratégiai jelentőségre tett szert, ezért a brit nemzetközösség a veszélyforrás mielőbbi megszüntetésére törekedett. Japán, az 1902-es szerződésre hivatkozva, mint Nagy-Britannia szövetségese elérkezettnek látta az időt a területi terjeszkedés megvalósításához, ezért augusztus 23-án hadat üzent Németországnak, körülzárta a Shantung-félszigeten Csingtaó erődjét, és ellenállás nélkül elfoglalta az egyenlítő-től északra található csendes-óceáni német gyarmatokat. Délen az ausztrál és új-zélandi csapatok vették birtokba a volt német területeket, novemberben pedig a japán–brit erők Csingtaó elfoglalásával vetettek véget a szárazföldi hadműveleteknek, biztosítva az antant győzelmét. A német Kelet-Ázsiai Hajóraj a kereskedelmi hajók ellen elért sikereit követően decemberben a Falkland-szigetekenél semmisült meg, lehetővé téve a nemzetközösségek és Japán számára a tengerek feletti uralmat és az utánpótlás zavartalan továbbítását Európába. Németország korai vereségével az új stratégiai helyzetet, Japán előretörését kezdetben még elfogadták szövetségesei, de az 1920-as években ez már újabb konfliktus alapjait rejtette magában.

A tanulmány célja, hogy a háború előzményeinek és a hadviselő felek stratégiájának ismertetésén keresztül, a hadműveletek áttekintésével bemutassa az első világháborús távol-keleti és csendes-óceáni hadszíntér eseményeit, melyekben, köszönhetően a KAISERIN ELISABETH cirkáló tevékenységének, magyar tengerészek is részt vettek, utalva az Osztrák–Magyar Monarchia érintettségére a térség küzdelmeiben.

A stratégiai környezet és a háborúhoz vezető út

Az 1870-es évektől kezdve Németország nagyhatalmi státuszának biztosítékát látta a gyarmati terjeszkedésben, ezért noha Otto von Bismarck kancellár kezdetben nem támogatta a gyarmatosítást, végül hozzájárulását adta az első afrikai és csendes-óceáni kolóniák megalapításához.¹ A gyarmati versenyben a német császárság későn érkezőnek számított, így a gazdaságilag számottevő területek megszerzésére már nem volt esélye, mindazonáltal presztízs okokból kifolyólag a befolyási övezetek kiterjesztése szükségesnek tűnt.² 1884-ben megalakult Német Új-Guinea, amely közigazgatásilag Új-Guinea keleti felén kívül magába foglalta a Salamon-szigeteket, Palaut, a Karolina-, Mariana- és Marshall-szigeteket és Naurut, csupán Német Szamoa maradt külön kormányzás alatt.³ A haditengerészet vezetése viszont rámutatott arra, hogy az új szerzemények stratégiai értelemben nem jelentettek különösebb értéket Berlin számára, hiszen túl messze voltak Németországtól ahhoz, hogy háború esetén hasznukat vegyék, ezért az admirálisok a további terjeszkedés ellen foglaltak állást.⁴

¹ Washausen 1968. 113–115. o.

² Hiery 1995. 1–2. o.

³ Új-Guinea 1884-es elfoglalását követően két évvel később a Salamon-szigeteket annektálta Németország, majd az 1899-es német–spanyol megállapodás értelmében megvásárolta a Karolina- és a Mariana-szigeteket Spanyolországtól, a Marshall-szigeteket pedig 1906-tól képezték a német birodalom részét.

⁴ Hiery 1995. 1. o.

A XIX. század végén Németország a kínai eseményeknek is egyre nagyobb figyelmet szentelt. A flottafejlesztések következtében 1894-ben létrehozták a távol-keleti cirkáló osztályt 4 hajóval, a távol-keleti német érdekeltségek védelmére és a csendes-óceáni gyarmatokkal való kapcsolattartás biztosítására, de műveleti képességét jelentősen behatárolta, hogy német haditengerészeti bázis hiányában teljes mértékben a brit és a japán kikötők szervizelési kapacitásától függött.⁵ Ezért nem tűrt halasztást egy ideális támaszpont kiépítése. A helyszín pontos meghatározása a cirkáló osztály parancsnokának, Alfred von Tirpitz ellentengernagynak jutott feladatául, aki a kezdetektől Kiaocsou partvidékét favorizálta,⁶ de az ellenvélemények miatt egyelőre döntés nem született a kérdésben.

Az 1894–95-ös kínai–japán háború elsőpró japán sikereket hozott, melynek következtében Japán jelentős területeket szerzett Kínától, de az európai hatalmak Oroszország, Franciaország és Németország önmérsékletre intette a szigetországot, és egyes kínai régiók visszaadását követelték, miközben saját pozícióik megerősítésén fáradoztak. Oroszország megszerezte Port Arthurt, Franciaország bizonyos dél-kínai területeket, Németország pedig Csingtaót, de Nagy-Britannia is kibérelte magának Vejhajvejt legfőképp a német és az orosz törekvések ellenőrzése végett.⁷ Csingtaó elfoglalásához 1897-ben két német miszcionárius meggyilkolása jelentette az ürügyet, melynek következtében egy évvel később aláírt egyezmény értelmében Németország 99 évre bérbe vette Kiaocsout Kínától, ezzel kezdetét vette az apró gyarmat (552 km²) infrastrukturális fejlesztése, a gazdasági lehetőségek kiaknázása és egy modern flottabázis kiépítése. A boxerlázadás⁸ során a német haditengerészet a többi nagyhatalomhoz hasonlóan kivette a részét az európai érdekek védelméből, és tovább erősítette jelenlétét a kínai vizeken.

Tirpitz tengernagy, 1897-től, mint haditengerészeti államtitkár sokkal kevesebb figyelmet szentelt a haditengerészet kelet-ázsiai műveleti lehetőségei iránt, ezért, mivel elsősorban a csatahajókból álló erős flotta megteremtése képezte fő célját, a távol-keleti cirkáló osztály fenntartása csak annyiban állt érdekében, hogy a gyarmatosítás híveit kielégítse, akiknek a támogatására mindvégig szüksége volt a britek ellen irányuló nagyszabású flottafejlesztés finanszírozásának biztosításához. II. Vilmos császár és a távol-keleti terjeszkedés hívei a cirkálók bevetését részesítették előnyben, ezért Csingtaó alapvetően az újonnan létrehozott Kelet-Ázsiai Hajóraj bázisává vált. Tirpitz azt az álláspontot képviselte, hogy a cirkáló hajóraj képes lenne megvédeni a bázist bármilyen ellenséges haditengerészeti támadás esetén mindaddig, amíg az Európából érkező német csatahajók fel nem mentik az erődöt.⁹ Az elmélet számos hibát hordozott magában, 1914-re pedig teljes mértékben meghaladottá vált, és csak negatív következményeket eredményezhetett. Ráadásul az erőd szárazföld felőli oldalát sem sikerült maradéktalanul megerősíteni. A boxerlázadást követően több tanulmány is készült e tárgyban. A protektorátus védelméhez ideális esetben

⁵ Gottschall 2003. 136–137. o.

⁶ Gottschall 2003. 142. o.

⁷ Reischauer 1995. 131–132. o.

⁸ A nyugati elnevezés „az igazságos és egyet értő öklök” társaságára utal, amely a mandzsu császárság támogatásával a külföldi hatalmak ellen indított népi felkelést. Az állampolgáraikat ért atrocitásokra válaszul a nagyhatalmak 1900-ban katonai intervenciót hajtottak végre Kínában, melynek eredményeként a korábbiál is súlyosabb jóvátétel és hátrányos feltételek elfogadására kényszerítették az országot.

⁹ A világháború kitöréséig ez a hadászati elgondolás határozta meg a német erők alkalmazását a Távol-Keleten.

egy hadtestre, de minimálisan is egy hadosztályra lett volna szükség, viszont Tirpitz tengernagy túl költségesnek tartotta ekkora haderő fenntartását, ezért a bázisterület védelmét mindössze egy tengerészszázlóját biztosította, feltételezve, hogy a gyengén kiképzett és rosszul felszerelt kínaiakkal szemben sikerrel vehetik fel a küzdelmet, más ellenség támadása pedig teljesen valószínűtlen.¹⁰

Csingtaótól eltérően a csendes-óceáni német gyarmatokon még minimális előkészületeket sem tettek háború esetére, nem létesítettek erődöket, fel sem merült a lakosság katonai kiképzése, még a hadihajók számára szükséges széntartalékok biztosítása sem történt meg.¹¹ A Kelet-Ázsiai Hajóraj alkalomszerű látogatásai csupán szimbolikus jelentőséggel bírtak, a szigetek védelmét érdemben nem befolyásolták, a haditengerészet vezérkara pedig háború esetén mindössze Anglia és a domíniumok közötti kereskedelem akadályozását jelölte meg a flottaegység fő feladatául. A gyarmati igazgatás polgári vezetői igyekeztek elejét venni a katonai és haditengerészeti befolyás térnyerésének, továbbá úgy vélték, hogy saját területüket nem érintené az európai háború, ezért fegyveres konfliktusra nem készültek fel.¹² Valójában a berlini kormány a világháború előestéjén stratégiai terveiben már nem is számolt a csendes-óceáni gyarmatokkal, ezért védelmükről sem gondoskodott, de a Kelet-Ázsiai Hajóraj és Csingtaó is csupán sokadrangú jelentőséget kapott, hiszen 1914 nyarától a döntéshozók figyelmét teljes mértékben az európai hadszíntér kötötte le.¹³

Németország legfőbb szövetségese, az Osztrák–Magyar Monarchia távol-keleti tervei szintén a haditengerészet fokozódó jelentőségével álltak szoros összefüggésben. Az 1884-es flottafejlesztési terv partvédelmi és missziós feladatokra cirkálók építését irányozta elő, melyeket a későbbiekben missziós cirkálóknak neveztek.¹⁴ Ezek feladata a külföldön tartózkodó osztrák–magyar állampolgárok védelme, hasznot ígérő nemzetközi kapcsolatok létesítése, szerződések kikényszerítése és a nagyhatalmi állás szimbolikus kifejezése lett. Az 1890-es évekre megépült a KAISER FRANZ JOSEF I és a KAISERIN ELISABETH védett cirkáló, melyek rendeltetése a missziós utak mellett a torpedóhajók leküzdésére is kiterjedt, csakhogy pénzhiány következtében csupán a hajók legsebezhetőbb részét borították be páncélzattal, ezért erősebb fegyverzetű hajókkal szemben komoly hátrányban voltak. A nagyhatalmak Kínával szemben elért sikerei hatására 1899-ben a KAISERIN ELISABETH cirkáló parancsot kapott egy Csingtaó mintájára létesítendő szerződéses kikötő megszerzésére, de különféle nehézségek folytán a Monarchiának végül le kellett tennie a kínai gyarmat alapításáról.¹⁵ A boxerlázadás leverésére szerveződött nemzetközi különítményben a Monarchia haditengerészete is képviseltette magát 4 cirkálóval, melynek következtében a győzelem eredményeként az 1901-es pekingi jegyzőkönyv biztosította a tiencsini letelepedési terület létrehozását, amely osztrák–magyar igazgatás alá került. Ettől kezdve a pekingi követség és a tiencsini körzet védelmére a Monarchia

¹⁰ Denis.

¹¹ Az egyetlen pozitívum, hogy rádióállomások építése révén a Berlinnel való közvetlen kommunikációt sikerült biztosítani, amely háborúban különösen fontosnak számított. *Hiery* 1995. 12. o.

¹² *Hiery* 1995.

¹³ Földrajzi fekvése és gazdasági jelentősége miatt Németország afrikai gyarmatai is prioritást élveztek a Távol-Kelettel szemben.

¹⁴ *Csonkaréti* 2001. 10. o.

¹⁵ Az utasítás gyakorlatilag haditengerészeti bázis létesítésére vonatkozott, ez viszont állandó hajóraj távol-keleti állomásoztatását feltételezte volna, szenelő állomások kialakításával egyetemben, amihez azonban sem gazdaságilag sem politikailag nem rendelkezett kellő erővel az ország. *Balogh* 2009. 97–100. o.

állandó állomáshajót tartott fenn a kínai vizeken, ez pedig 1903-tól kezdve a KAISER FRANZ JOSEF I és a KAISERIN ELISABETH cirkálókat jelentette.¹⁶ 1913 októberében a KAISERIN ELISABETH elindult utolsó útjára, a Távol-Keletre és 1914 nyarán itt érte a háború kitörésének híre, amely kizárva a hazatérés lehetőségét, végül a hajó pusztulását eredményezte egy reménytelen küzdelemben. Mivel a Monarchia nem rendelkezett jelentős érdekeltségekkel Kelet-Ázsiában, a kormány és a haditengerészet vezérkara alapvetően Európára fókuszált, hiszen a balkáni válság súlyos következményekkel fenyegetett, a haditengerészet pedig mindössze partvédelmi feladatokra volt alkalmas, nem a brit vagy a francia flottával való összezapásra.

Nagy-Britanniát elsősorban Oroszország közép-ázsiai és koreai előretörése aggasztotta, amikor megkötötte Japánnal az 1902-es szövetségi szerződést, melynek értelmében a szerződő felek vállalták, hogy kölcsönösen megsegítik egymást, ha bármelyik fél két nagyhatalommal kerül konfliktusba.¹⁷ Az 1904–1905-ös orosz–japán háborút követően a cárral állama már nem számított fő veszélyforrásnak, ezért a brit kormány figyelmét egyre inkább Németország felé fordította, ugyanis Tirpitz erőfeszítései következtében a német flotta egyre nagyobb kihívást jelentett a britek számára. Winston Churchill, 1911-től az Admirális első lordja, elődeihez hasonlóan meg volt győződve arról, hogy egy európai háború kitörésekor Anglia a csendes-óceáni térségben Japán segítségére szorulna, főleg hogy a Távol-Keleten állomásozó haditengerészeti erők jelentős részét visszarendelte Európába, számítva az északi-tengeri hadműveletekre.¹⁸ A japánokkal való együttműködés gondolata azonban riadalmat keltett egyes kormányzati körökben, a külügyminisztérium pedig tartva Japán imperialista szándékaitól, igyekezett elejét venni a szigetország hadba lépésének az európai hatalmak konfliktusának esetén. Edward Grey külügyminiszter csupán a német gyarmatokról indított brit területek elleni támadás okán tartott volna igényt a japán támogatásra, de 1914 augusztusában végül a német Kelet-Ázsiai Hajóraj képezte fenyegetés és Churchill erőteljes szorgalmazása folytán hajlandónak mutatkozott az ázsiai szövetséges segítségét kérni, aki nem hezitált háborúba lépni Németország ellen.¹⁹ A londoni kabinet mellett az Egyesült Államok és Ausztrália, valamint Új-Zéland is gyanakvással tekintett Japán expanzionista politikájára, növekvő haditengerészetére, továbbá a faji előítéletek is megnehezítették egyenlő partnerként való elfogadását. (1. ábra.)

Az Admirális a brit flotta Európába történő koncentrációja végett a Hong Kongban állomásozó erők és a német Kelet-Ázsiai Hajóraj közötti paritásos erőviszonnyal számolt, ezért előkészületek történtek a franciákkal való együttműködésre, habár elavult flottájuk aligha jelenthetett döntő segítséget.²⁰ A japánok kívánt részvételét az a tény is alátámasztotta, hogy Herbert Asquith miniszterelnök kormánya elsősorban a német cirkálók kereskedelmi konvojok elleni támadásától tartott, amely akár az Ausztráliával és Új-Zélanddal való összeköttetés megszakadásával is végződhetett, így a tengerek feletti uralom megőrzéséhez szükség volt a japán flottára, csakúgy, mint a német gyarmatok, fontosabb bázisok

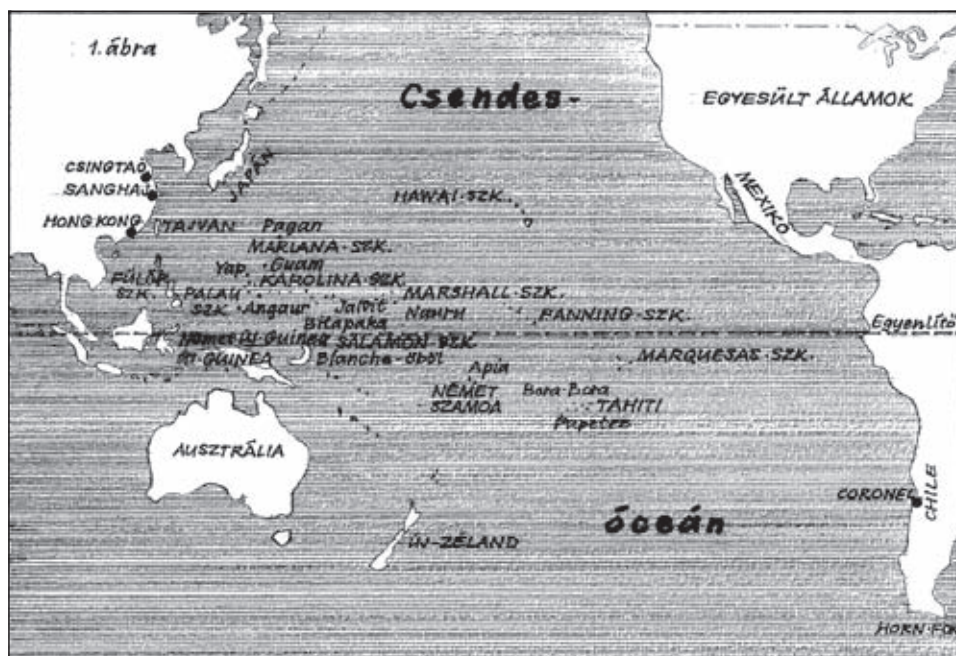
¹⁶ Balogh 2009. 117. o.

¹⁷ Duffy.

¹⁸ Saxon 2000. 4. o.

¹⁹ Az Admirális első lordja kritizálta Grey lassú taktikázását mondván: „Nem látok középutas megoldást aközött, hogy bent vannak [a háborúban a japánok], vagy kint tartjuk őket. Ha belépnek bajtársainkként kösztöntendők.” Saxon 2000. 5. o.

²⁰ Halpern 1997. 70. o.

mielőbbi elfoglalásához is, megfosztva ezáltal a német hajókat szervizelési és szelelési lehetőségeiktől.

A brit politikát az érintett domíniumok, Ausztrália és Új-Zéland is jelentősen befolyásolta. A csendes-óceáni német gyarmatok tárgyában pedig komoly nézeteltérésre is sor került az anyaországgal. A XIX. század végéig a londoni kormányzat nem tulajdonított nagy jelentőséget Németország csendes-óceáni terjeszkedésének, ezért az appeasement politika jegyében támogatta a német törekvéseket, több esetben az ausztrálok és új-zélandiak tiltakozása ellenében is.²¹ Imperialista politikájának megfelelően az ausztrál és új-zélandi vezetés Új-Guinea és a környező szigetvilág gyarmatosítását tekintette fő céljának, idegen hatalmak beavatkozását pedig ellenséges lépésként értékelte. A németek mellett a franciák, az amerikaiak, de legfőképp Japán offenzív szándékaitól tartott,²² ezért az ausztrál–új-zélandi együttműködés a századfordulót követően a szomszédos területek meghódítására koncentrált. 1912–1914 között a brit–német viszony kieleződésével párhuzamosan már London is kezdte elfogadni a német gyarmatok esetleges elfoglalására szőtt domíniumi terveket, és támogatta a katonai előkészületeket. 1914 augusztusában, mivel ellenséges támadástól nem kellett tartani, ugyanakkor a háború kitörése végre lehetőse-

²¹ Mackenzie 1941. 2–3. o.

²² A németek új-guineai megjelenésével párhuzamosan Franciaország agresszív lépéseitől is tartott az ausztrál és új-zélandi kormány, hozzáállásukon az 1904-es antant szerződés sem változtatott. A japán támadástól való félelem az 1905-ös csuszimai csatát követően vált meghatározóvá, de a „sárga veszély” kialakulásában a domíniumok rasszista politikája is szerepet játszott. Hiery 1995. 13–18. o.

get kínált az expanzióra, Ausztrália és Új-Zéland rögvest hozzálátott Német Új-Guinea elfoglalásához.²³

Japán egészen a XIX. század közepéig sikeresen elzárkózott a nyugati hatalmakkal történő bármiféle együttműködéstől, de Matthew Perry sorhajókapitány amerikai flottája 1853-ban rákényszerítette a szigetországot a kereskedelmi kapcsolatok létesítésére,²⁴ melynek következtében a külfölddel szembeni nyitás politikája átfogó társadalmi és gazdasági változásokat eredményezett. A Meidzsi restaurációt követően a császár vált újra a politikai hatalom legfőbb letéteményesévé, habár a tényleges hatalom a minisztertanács, a politikai pártok és a hadsereg vezérkarának a kezében összpontosult.²⁵ A gazdasági fejlődés hatására a fegyveres erőket angol és német mintára átszervezték, ezért a századfordulón Japán már ütőképes hadsereggel és haditengerészettel rendelkezett, melyek készen álltak a hódításra. Az ország vezetői a túlnépesedés és a gazdasági problémák megoldását, valamint a nagyhatalmak közé való emelkedést a gyarmatosítástól remélték, melynek az ázsiai szárazföld (Kína, Korea) képezte legfontosabb célterületét. 1874-ben az első tengerentúli expedíció során Japán megszerezte Tajvant, két évvel később pedig olyan szerződéses viszonyt kényszerített Koreára, amely gazdasági és politikai értelemben japán befolyás alá helyezte az államot. Kína nem volt hajlandó feladni koreai pozícióit, de az 1894–1895-ös kínai–japán háborúban viszont súlyos vereséget szenvedett, így lemondott a stratégiai jelentőségű Liaotung- félszigetről és lehetővé tette a japán gazdasági behatolást az országba. Mivel a nagyhatalmak megakadályozták Japánt a területi nyereségek érvényesítésében, ehelyett Oroszország szerezte meg Port Arthurt, az újabb északi fenyegetést a szigetország erővel igyekezett elhárítani. Az 1902-es brit–japán megállapodás révén a cárnak nyújtandó nagyhatalmi támogatástól nem kellett tartani, ezért 1904 februárjában Japán támadást indított és az 1904–1905-ös háború során köszönhetően a haditengerészet sikereinek, vereséget mért Oroszországra, a portsmouthi szerződés értelmében pedig megkapta a Liaotung-félszigetet és Szahalin déli felét. 1910-ben anektálta a Koreai-félszigetet és készen állt a további expanzióra Kína rovására.²⁶

Habár a japán politikai és katonai vezetők többsége a hódítás szükségességét nem kérdőjelezte meg annak irányát tekintve jelentős nézeteltérés alakult ki közöttük. A hadsereg és a haditengerészet vezérkara a belpolitikai célok elérését eltérő külpolitikai stratégiával igyekezett biztosítani, rivalizálásuk pedig kizárta az egységes hadászati irányvonal kialakítását. A Meidzsi korszak kezdetén az állam alapvetően hatalma konszolidálására törekedett, ebben pedig jelentős szerepet szánt a hadseregnek, amely a nemzeti költségvetésből is jóval nagyobb arányban részesedett, mint a haditengerészet.²⁷ A XIX. század végéig a tendencia állandósult, miközben a tengernagyok egyre jelentősebb részesedést követeltek a nemzeti javakból. Az orosz–japán háború rávilágított a flotta jelentőségére, ez pedig a pénzügyi feltételek javulásán is érződött. A politikai pártokhoz fűződő kapcsolatok kiépítése pedig mindkét haderőnemet meghatározó befolyáshoz juttatta az egymást váltó ellenettes célokat képviselő kormányok támogatása folytán. A hadsereg vezérkara Koreában

²³ Hiery 1995. 19–20. o.

²⁴ Totman 2006. 389–391. o.

²⁵ Totman 2006. 409–410. o.

²⁶ Reischauer 1995. 130–133. o.

²⁷ Schenking 1998. 311–312. o.

és Kínában kívánt terjeszkedni és a gazdasági előnyök megszerzése céljából a szárazföldi előretörést hirdette, ezzel szemben a haditengerészet már a kezdetektől a Nanshin (déli expanzió) elméletét részesítette előnyben, amely a csendes-óceáni szigetek elfoglalásával és egy erős flotta megteremtésével garantálta volna az ország biztonságát.²⁸ A haditengerészet fejlesztését pártoló kormányok bukását követően végül 1914-ben felálló új kabinet a külügyminiszter Kato Takaaki vezérletével a kínai érdekszféra kibővítését támogatta, majd a kiaoocsoui német gyarmat megszerzésével kívánt kedvező pozíciót kialakítani a Kínával tervezett tárgyalások során. A flotta vezérkara ennek ellenére a korábbi politikai és pénzügyi pozíciói visszaszerzésén dolgozott, és az első adandó alkalommal készen állt a csendes-óceáni német gyarmatok elfoglalására és a déli terjeszkedés megvalósítására.

A háború kitörése és Csingtaó ostroma

1914. július 28. és augusztus 5. intervallumban a központi hatalmak (Németország, Osztrák-Magyar Monarchia), illetve az antant (Nagy-Britannia, Franciaország, Oroszország) között beállt a hadiállapot és megkezdődött a Nagy Háború.²⁹ Augusztus 7-én a brit kormány hivatalosan felkérte Japánt a német cirkálók elleni tengeri hadműveletekben való részvételre, amely egyúttal Japán hadba lépését is eldöntötte, noha az 1902-es szövetségi szerződés záradéka szerint a pusztán európai hatalmak között folyó háborúban Japán semleges maradna. Okuma Shigenobu kormánya azonban nem akarta elszalasztani Kiaoocsou megszerzésének esélyét, ezért augusztus 15-én ultimátumot küldött Németországnak. Két fő követelést támasztott Berlinnel szemben: „(1) Rendelje vissza a német hadihajókat és mindennemű fegyveres járművet a japán és kínai vizekről... (2) Szolgáltassa ki legkésőbb 1914 szeptember 15-ig minden feltétel és kárpótlás nélkül az egész kiaoocsoui bérelt területet...”³⁰ Az ultimátum elfogadására a japánok augusztus 23-ig adtak haladékot. Mivel Németország válasz nélkül hagyta a dokumentumot, ezen a napon Japán hadüzenete hivatalossá vált.

Az Osztrák–Magyar Monarchia Japánnal szembeni háborúba sodródása teljes egészében a KAISERIN ELISABETH cirkáló sorsához köthető. Mivel a Monarchia nem rendelkezett számottevő távol-keleti érdekeltségekkel, Japán a békés kapcsolatok fenntartására törekedett. A hadihajó július 21-én érkezett Csingtaóba a haditengerészeti főparancsnokság utasítására, befejezve a kínai vizeken folytatott járőrözést. Az európai hadüzeneteket követően a hajó kapitánya Makowiz Richard a háború esetére szóló titkos parancsok közül csupán egyet talált alkalmazhatónak: „Működjön a Hármasszövetség érdekében”³¹ Makowiz Csingtaó német főkormányzójának Alfred Meyer-Waldeck kapitánynak a vezetése alá helyezte magát és a hajó a német tengerészeti egységekkel együtt őrszolgálatot teljesített. A japán ultimátumot követően a Monarchia diplomáciája a cirkáló semleges kikö-

²⁸ Az 1907-es stratégiai célok összehangolására hivatott konferencia rögzítette az eltérő haderőnemi célkitűzéseket és az északi, valamint a déli előretörést is egyaránt reális lehetőségnek tekintette. *Schenking* 1998. 314–316. o.

²⁹ A világháború előzményeiről és az egyes államok hadba lépésének konkrét időpontjáról részletesen: *Keegan* 2010. 13–147. o.

³⁰ *Neugebauer* 2009. 29. o. Kato külügyminiszter elképzelésének megfelelően a csendes-óceáni német gyarmatok átadásának követelése nem szerepelt az ultimátumban.

³¹ *Csonkaréti* 2001. 38. o.

tőbe történő állomásoztatását javasolta és a kérést a japán kormány is elfogadta. Makowiz Meyer-Waldeckel való egyeztetését követően kizárta a német Kelet-Ázsiai Hajórajhoz csatlakozás lehetőségét és úgy döntött, hogy utasítás hiányában semleges kikötőbe sem távozik inkább Csingtaóban marad. Augusztus 23-án parancsot kapott a hajó leszerelésére és a személyi állomány Tiencsinbe küldésére. II. Vilmos császár viszont egy hivatalos cseremónián kijelentette, hogy „a KAISERIN ELISABETH német szövetségésével válllvetve fog harcolni.”³²

Kezdetben, a német külügyminisztérium is a Monarchia semlegességét támogatta, de végül a katonai vezetés álláspontja győzött, ennek következtében Ferenc József is módosította véleményét, és augusztus 26-án Makowizot már arra kötelezte, hogy vegyen részt a német bázis védelmében. Ezzel egyidejűleg a Monarchia megszakította a diplomáciai kapcsolatot Japánnal és hazahívta nagykövetét, mire Kato külügyminiszter kijelentette, hogy ha a KAISERIN ELISABETH Csingtaóban marad, harcoló félnek fogják tekinteni. Mivel a kínai kormány semlegességére kínosan vigyázott, a Tiencsinbe küldött személyi állomány vissza hozatala komoly problémát jelentett, de kalandos körülmények között, álcázva végül nagy részük visszajutott az erődbe, melynek következtében a császári és királyi haditengerészet 324 fővel állt készen a német gyarmat védelmére.³³

Meyer-Waldeck kapitány eredetileg a német Kelet-Ázsiai Hajóraj hadműveleteinek a támogatását tartotta elsődleges feladatának, de miután a német cirkálók távoztak a kikötőből, augusztus közepén a KAISERIN ELISABETH-en kívül csupán a Jaguár ágyúna-szád és az S 90 torpedónaszád állt rendelkezésére, így az antant gyülekező flottájával szemben sokat aligha tehetett. A főkormányzó leginkább egy európai német győzelemben reménykedett, ezért minél tovább igyekezett kitartani a túlerővel szemben, hiszen győzelemre nem volt esélye. Vilmos császár utasítása értelmében az erődöt a végsőkig tartani kellett, felmentésről vagy további erősítésekről pedig már nem volt szó, így a védőket csupán a legfőbb hadúr személyes üzenete vigasztalhatta: „Az Úr legyen veletek ebben a nehéz küzdelemben. Gondolok rátok, Vilmos”³⁴

A japán kormány legfőbb háborús célja a „Kelet Gibraltárjának” is nevezett erőd gyors elfoglalása volt, ugyanis ahogy arról brit szövetségésüket is tájékoztatták, a későbbiekben azt vissza szándékoztak adni Kínának, persze megfelelő ellenszolgáltatás fejében. Egyúttal a japánok azt is világossá tették a britek számára, hogy a hadművelethez nem kérnek segítséget, azt egyedül szeretnék végrehajtani. Churchilllel ellentétben viszont Grey külügyminiszter továbbra is bizalmatlan volt a japánokkal szemben, ezért a blokádban részt vevő brit haditengerészet mellett a szárazföldi műveletekhez is küldött egy kisebb létszámú brit különítményt.³⁵

Az első harcselekményre augusztus 22-én került sor, amikor az S 90 torpedónaszád a kikötőtől távolabb járórozott, majd három brit rombolóval került szembe. A németek két találatot is elértek a KENNETH rombolón és sikerült elmenekülniük Csingtaó felé, az üldöző britek feltűnésekor pedig már a partvédelem is tüzet nyitott, mire az ellenség

³² Mivel a németek még júliusban feltétel nélküli támogatást ígértek a Monarchiának Szerbiával szemben, most elképzelhetetlenek tartották, hogy Bécs ne viszonozza a segítséget. *Balogh* 2009. 198. o.

³³ *Balogh* 2009. 199. o.

³⁴ *Neugebauer* 2009. 54. o.

³⁵ *Saxon* 2000. 6. o.

megszakította az ütközetet és visszavonult.³⁶ Augusztus 26-án a japán-brit flotta megérkezett Csingtaóhoz, másnap pedig blokádnál alá vette a bázist. A Kato Sadakichi altengernagy vezette Második Hajóraj főleg régi, az oroszoktól zsákmányolt hadihajókból állt, az öt csatahajó mellett páncélos és könnyű cirkálókat, valamint rombolókat foglalt magában. A britek Hong Kongból a TRIUMPH csatahajót és az USK rombolót vezényelték a helyszínre, melyek japán főparancsnokság alá kerültek.³⁷ Az ősz általában kellemes száraz időjárással köszöntött a Shantung-félszigetre, de 1914-ben a csapadék mennyisége minden korábbit felülmúlt, a tájfunok pedig mind a haditengerészeti, mind a szárazföldi hadmozdulatokat jelentősen hátráltatták. Augusztus 30-án a vihar partra sodorta a SHIROTAYE japán rombolót, melyet végül a Jaguár ágyúaszád semmisített meg, miután legénysége elmenekült.

Egyes német tisztok a Vejhajvej elleni támadást tanácsolták a főkormányzónak, de Meyer-Waldeck fontosabbnak tartotta emberei megkímélését a szükségtelen veszteségektől, ugyanis a rossz utak miatt nagyobb alakulat célba érésére nem volt esély, kisebb erőkkel viszont nem ért volna el eredményt, ráadásul egy Csingtaó közelében végrehajtott japán partraszállás könnyen elvághatta volna a németeket a bázistól. A védelem megszerzése során Meyer-Waldeck rendelkezésére állt a helyőrséget alkotó 3. tengerészgyalogos zászlóalj 1300 emberrel, hozzájuk csatlakozott Tiencsinből és Pekingből a Kelet-Ázsia Haditengerészeti Különítmény, végül a tartalékosok és az önkéntesek beérkezésével, valamint a hajókról partra szállított tengerészek bevetésével együtt kb. 4000 fő 90 löveggel és 120 géppuskával.³⁸ A tenger felől a bázis védelmét aknák és 4 üteg, a szárazföld felől pedig a domborzati viszonyokat kihasználva 4 sáncerőd alkotta, melyek a tábori tüzérség és géppuskák számára szolgáltak védett állásokkal és megközelítésüket kiterjedt akadályrendszer nehezítette (támogatásukat 2 hegyiüteg biztosította). A védők létszámához alkalmazkodva az erőd határán húzódó utolsó védvonalat kívánta mindenáron megtartani a hadvezetés, a gyarmat többi részét feladta az ellenségnek.

A KAISERIN ELISABETH cirkáló is aktívan kivette részét a védelemből. Miután lövegei egy részét leszerelték és beépítették a parti ütegekbe, csupán a légvédelemre is alkalmasak maradtak a fedélzetén, a személyi állomány soraiból 122 embert szárazföldi szolgálatra helyeztek át, ezáltal a lég- és partvédelem lett a császári és királyi haditengerészek elsődleges feladata.³⁹

Az orosz–japán háború keserű emlékeit szem előtt tartva a japán hadsereg vezérkara mindent megtett, hogy minimális veszteségek árán, a rendelkezésre álló összes technikai vívmány igénybevételeivel teljes mértékben kihasználja a logisztika és tűzerő kínálta lehetőségeket, és egyfajta modell hadjáratban bizonyítsa a hadsereg erényeit.⁴⁰ Főparancsnoknak Kamio Mitsuomi altábornagyot nevezték ki, aki óvatos parancsnok hírében állt, nem annyira tehetsége, inkább alapossága révén emelkedett ki kortársai közül. A szükséges forrásokat biztosították a számára, de a vereséget nem kockáztathatta. Ennek megfelelően a tábornok kezdetben ugyan gondolt arra, hogy Csingtaó közelében tegye partra csapatait,

³⁶ Balogh 2009. 208–209. o.

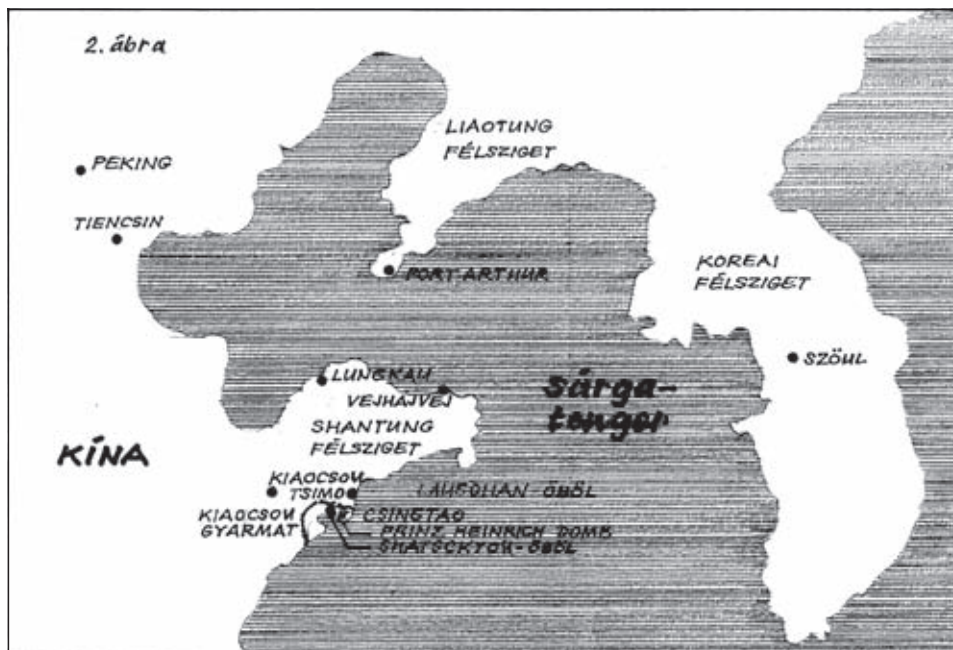
³⁷ A brit haditengerészet feltételezte, hogy a német Kelet-Ázsiai Hajóraj már elhagyta a bázist, ezért jelentős ellenséges erőkkel nem számolt.

³⁸ *Veperdi*.

³⁹ Balogh 2009. 204. o. A japánok maximálisan 8 repülőgéppel támadhattak.

⁴⁰ *Denis*.

de német ellentámadástól félve inkább a biztonságosnak számító megoldást választotta, vagyis egy a Shantung-félsziget északi részén történő partraszállást követően a csapatok gyalogmenetben felzárkóznak az ostromgyűrűhöz, a nehéztüzérség partra szállítását pedig csak megfelelő hídfőállások kialakítása után fogja engedélyezni.

Szeptember 2-án Lungkaunál a japán 18. hadosztály első alegységei megkezdték a partraszállást.⁴¹ A magasabbegység 23 000 katonát és 142 löveget foglalt magában, melyhez a későbbiek során csatlakozott a 29. gyalogdandár. Ellenséggel nem találkozott, de a rendkívüli eszések következtében fellépő áradások nemcsak a hadmozdulatokat tették lehetetlenné, hanem a csapatokat is életveszélybe sodorta, hiszen a kínai lakosság körében már nagyon sokan életüket vesztették. Szeptember 5-én egy japán repülőgép azonosította a kikötőben található hadihajókat, melynek következtében Kato tengernagy hajórajának egy részét elengedte a blokádból, hiszen bizonyossá vált hogy a német cirkálók már régen elhagyták Csingtaót.⁴² Másnap egy japán vízi repülőgép bombázta a KAISERIN ELISABETH-et és a JAGUÁR-t, az epizód pedig a történelem első légi-tengeri ütközeteiként vált ismerté.⁴³ Szeptember 7-én az időjárás javulása következtében a japánok megkezdték az előrenyomulást, bár rendes utánpótlásra aligha számíhattak. Hat nappal később Tsimónál harcérrintkezésre került sor az előretolt német állásokkal, mire a védők

⁴¹ Neugebauer 2009. 66. o.

⁴² A japán vízi repülőgép a WAKAMIYA anyahajóról szállt fel (fedélzetén 5 repülővel) melynek gépei elsőként intéztek sikeres légitámadást földi és tengeri célpontok ellen egyaránt. Az első éjszakai bombázás szintén hozzájuk köthető. Nem mellékes, hogy a németeknek is volt egy tábori repülőgéjük, melyet Günther Plüchow hadnagy vezetett és elsősorban a felderítésben és tűzvezetésben vették hasznát. (Eredetileg a nyáron két gép érkezett Csingtaóba, de a másik balesetet szenvedett és nem volt bevethető állapotban.)

⁴³ Saxton 2000. 6. o.

annak ellenére is visszavonultak, hogy Meyer-Waldeck erősítések révén igyekezett minél tovább megtartani e pozíciókat. Kiaocsou elfoglalása után tekintettel a rendkívüli időjárási viszonyokra Kamio tábornok leállította a partraszállásokat. Az egyik gyalog dandárát partot érését követően, a hajókra való visszaszállásra utasította, hiszen a sártengerré vált utakon túl sokáig tartott volna előrevonása. Csingtaó mellett a Lau Schan öbölben kívánta partra tenni csapatait, ugyanis Tsimó birtoklása egyúttal a német ellentámadási törekvéseket is meghiúsította. A Tsimóhoz felzárkózott alakulatok támadásával egyidejűleg szeptember 19-én 30 km-re Csingtaótól a Lau Schan-öbölben partra szálltak a japánok, a haditengerészet tüzérségének a támogatásával. Miután a csapatok kapcsolatot létesítettek a Tsimóban várakozó egységekkel, a kiaocsoui pályaudvar elfoglalását követően 28-án bezárult az ostromgyűrű a német bázis körül.

Meyer-Waldeck parancsára a németek Tsimó mellett kisebb ellentámadással próbálkoztak, amely ugyan meglepte az előretolt japán állásokat, de ennél többet nem ért el, az ellenséget képtelenek voltak feltartóztatni. Szeptember végén Tiencsinből megérkeztek az első brit csapatok is, ők Nathaniel Walter Barnadish dandártábornok parancsnoksága alatt összesen 1500 fővel vettek részt a hadjáratban.⁴⁴

Az ellenség általános előrenyomulását a német hadvezetés a KAISERIN ELISABETH, a JAGUÁR és az S 90 hadihajók part menti célok elleni bombázásával próbálta lassítani, mire Kamio tábornok kérte Kato tengernagyot, hogy törekedjen a védők figyelmének elterelésére, amíg csapataival támadást indít, de kérésének nem sok fogamatja volt, bizonyítva a haditengerészet és a hadsereg későbbiekben is meglévő, nem kielégítő együttműködését.

Meyer-Waldeck megkísérelte kihasználni a terep viszonyokból származó előnyeit, és védelmi állásokat építtetett ki a Prinz Heinrich dombon, amelyet minden oldalról meredek sziklafal fogott közre és a környék legmagasabb pontjaként kitűnő megfigyelőállásnak számított. Kamio is érzekelte a problémát, ezért tájfun idején éjjel, műszakikkal megerősítve felküldött egy századot a csúcs elfoglalására, amely végül ugyan komoly veszteségeket szenvedett, de bekerítette a németeket és megadásra kényszerítette kis csoportjukat. A japánok ezzel megnyerték az „ostrom döntő összecsapását”, a németek pedig a második védelmi vonal kiürítésére kényszerültek.⁴⁵

Kamio a Shatsckyou-öbölben újabb hídfőállás kialakítására adott parancsot, mivel ez az ostromtüzérség számára is biztosította volna az ideális állásokat, de Meyer-Waldeck kísérletet tett az ellenség előkészületeinek akadályozására, és nehéztüzérségével a japánok hátsó vonalait vette célba. Október 2-án a jobbszárnyon 3 századdal éjszakai támadást indított, amely súlyos veszteségek árán kudarcba fulladt,⁴⁶ de a téves felderítési jelentések alapján a német vezetés győzelemként értékelte az eredményt. A német állásokkal szemben a japánok a 18. hadosztály parancsnokának utasítására, az időt nem kímélve számos ostromárkot, lövészárkot, kisebb megerősített körletet létesítettek, bizonyítva, hogy semmit sem akartak kockáztatni. A brit kontingens katonái nehezebb körülmények között harcoltak, mint szövetségeseik, ugyanis a németek ellencsapásai elsősorban őket keresték, ami veszteségeik miatt a morálra is negatívan hatott. Kamio pedig nem volt hajlandó fel-

⁴⁴ A Dél-Walesi Határvidász zászlóalj mellett a 36. szikh ezred 500 katonájából állt fel a különítmény.

⁴⁵ *Veperdi.*

⁴⁶ *Neugebauer* 2009. 106–108. o.

fedni lövegei pozícióját a briteknek nyújtandó tüzérségi támogatás kedvéért. A hadjárat során a brit és a japán hadsereg viszonyát már a kezdetektől komoly súrlódások jellemezték, hiszen a japán katonák gyakran összetévesztették szövetségeseiket a németekkel, és tüzet nyitottak rájuk.⁴⁷

Az antant haditengerészete fokozta a bázisra nehezedő nyomást, és október 14-én Kato flottája a korábbinál is erősebb bombázást hajtott végre, de a védelem még kitartott. Az újabb tájfun lassította a japánok előkészületeit, melynek hatására, kihasználva a hadműveleti szünetet, Meyer-Waldeck éjszakai bevetésre küldte az S 90 torpedónaszádót, ami egyetlen torpedóval elsüllyesztette a japán TAKASHIHO könnyű cirkálót, majd sikerrel elmenekült, végül legénységét a kínaiak internálták.⁴⁸ Október 15-én a szövetséges erők jóváhagyásával a polgári lakosság távozhatott az erődből, a japán ostromtüzérség pedig készen állt a védelem megtörésére, de Kamio támadását csak alapos és körültekintő előkészületek után tervezte megindítani. A hónap végén Kato is összevonta flottáját a partvédelem semlegesítésére, ennek megfelelően a hajók tüzérsége rövid idő alatt megsemmisítette a partvédő ütegeket. Október 31-én a japán hadsereg több mint 100 löveggel lőtte az erődot, melynek során a császári és királyi haditengerészet is elszenvedte első veszteségeit.⁴⁹ A szárazföldi ütegek megsemmisítése után a japán gyalogság újabb lövészárkok ásásával zárkózott közelebb a német vonalához, és felkészült az utolsó rohamra. Látva, hogy az ellenállás már nem folytatható sokáig, a német főkormányzó ekkor parancsba adta a KAISERIN ELISABETH és a JAGUÁR elsüllyesztését. A szükséges teendők elvégzését követően Makowiz kapitány néhány emberével kihajózott az öböl legmélyebb pontjára, majd elsüllyesztette a hajót, amely november 3-án hajnali 2 óra 55 perckor elmerült.⁵⁰ Eközben a japánok már a második párhuzamos ostromárkot készítették elő a védelemmel szemben, 4-én pedig elfoglalva a szivattyúházat, sikerült elvágniuk a helyőrséget ivóvíz-készletétől. November 5-én a flotta az utolsó tengerparti üteget, míg az ostromtüzérség a dróttakadályokat és a még épen maradt védelmi létesítményeket pusztította el, a gyalogság pedig kiásta a végső ostromárkot. A főkormányzó parancsára másnap Günther Plüchow hadnagy repülőgéppel Kínába távozott, továbbítva Berlinbe a hadvezetés utolsó jelentéseit.⁵¹ Kamio készen állt a végső támadásra, melyben ragaszkodott a britek aktív részvételéhez is, és alakulatait a német védelem leggyengébb pontjai ellen vezényelte, melynek következtében Meyer-Waldeck a tartalékok bevetése ellenére kénytelen volt egymás után feladni állásait, így az áttörés megvalósult. A császári és királyi haditengerészet sem hátrált meg a japánok előtt, de a fegyverletétel elkerülhetetlenné vált. November 7-én reggel 6 óra 30-kor Meyer-Waldeck kapitány vezérkarával megadta magát, és a japán-brit erők birtokba vehették Csingtaót.

A hadműveletek során a német és az osztrák–magyar csapatok 493 főt veszítettek (199 halott) és 3600 hadifoglyot. A KAISERIN ELISABETH cirkáló személyi állományából 10-en meghaltak, 10-en megsebesültek, a többiek hadifogságba estek, közülük 58-an

⁴⁷ Ezzel szemben a két haditengerészet kiváló munkakapcsolatot épített ki egymással.

⁴⁸ A japán hajó legénységéből 3 kivételével mindenki odaveszett (267 fő). *Neugebauer* 2009. 116. o.

⁴⁹ A XV. üteget ért gránát becsapódását követően 5 ember meghalt, 3 megsebesült. A magyarok közül Ács József életét veszítette, míg Domokos Béla megsebesült.

⁵⁰ *Balogh* 2009. 307. o.

⁵¹ *Plüchow* 92–96. o.

magyarok.⁵² A japán veszteségeket a németek messze eltúlozták, valójában a hadsereg 1900 főt (415 halott) veszített, a haditengerészet kb. 300-at. A brit hadsereg kötelékéből 74-en kerültek veszteséglistára (közülük 13 halott).⁵³

Csingtaó elfoglalásával a japán kormány és a hadsereg elérte legfőbb háborús célkitűzését, megszerezte Németország kínai gyarmatát, és stratégiai pozíciókhoz jutott a Shantung-félszigeten. A későbbiek során Kiaocsou egyeztetések tárgyát képezte a Kínával szemben felmerülő japán követelések érvényesítése során, és végül 1922 decemberében visszakerült Kínához, habár a kulcsfontosságú Shantung vasútvonal továbbra is japán kézen maradt, garantálva a szigetország hadseregének kínai befolyását.

A német Kelet-Ázsiai Hajóraj hadműveletei

1914 nyarán a gróf Maximilian von Spee altengernagy parancsnoksága alatt álló német Kelet-Ázsiai Hajóraj messze szétszórtan helyezkedett el a csendes-óceáni vizeken. A SCHARNHORST és a GNEISENAU páncélos cirkálók még júniusban elhagyták Csingtaót és kihajóztak a csendes-óceáni német gyarmatok felé, miközben a LEIPZIG könnyű cirkáló ágyúaszád diplomáciában vett részt Mexikó partjainál, a NÜRNBERG pedig éppen a felváltására indult, így a nagyobb hadihajók közül augusztus elején csupán az EMDEN könnyű cirkáló maradt Csingtaóban.⁵⁴ Spee páncélos cirkálóival a Karolina-szigeteken értesült a hadüzenetekről, majd miután a Csingtaóba való visszatérést túl veszélyesnek tartotta, a Mariana-szigetekre indult, ahová az EMDEN-t és a NÜRNBERG-et is rendelte, hogy koncentrálja flottáját. A Karl von Müller fregattkapitány vezette EMDEN július 28-án távozott Csingtaóból, de hamarosan az elfogott orosz RJAZANY postahajóval tért vissza, amelyet a bázisra való megérkezését követően a régi CORMORAN ágyúaszád fegyverzetével láttak el és átnevezték CORMORAN-ra. Augusztus 6-án az EMDEN a PRINZ EITHEL FRIEDRICH segédcirkálóval és a MARKOMANNIA ellátóhajóval együtt kihajózott a Mariana-szigetek felé, de négy nappal később a CORMORAN is elhagyta a bázist, utolsóként távozva az antant blokádja előtt.⁵⁵

Martyn Jerram altengernagynak a brit kínai állomás parancsnokának a rendelkezésére álltak a TRIUMPH csatahajón kívül a MINOTAUR és a HAMPSHIRE páncélos cirkálók, a NEWCASTLE és a YARMOUTH könnyű cirkálók, valamint 8 romboló, néhány tengeralattjáró és ágyúaszád, melyek leszámítva a csatahajót, megközelítően hasonló erőt képviseltek, mint Spee egysége. A hadüzeneteket követően a francia DUPLEIX páncélos cirkáló és néhány romboló szintén megérkezett Hong Kongba. Tartalékosok és a folyami ágyúaszádok legénységének az igénybe vételével a TRIUMPH csatahajó személyi állományát is sikerült azonnal feltölteni, így rövidesen elhagyhatta a bázist, de számos felfegyverzett kereskedelmi cirkálót is szolgálatba helyeztek a britek. Jerram eredeti utasításainak értelmében fő feladatuk Spee hajórajának Csingtaóba való visszatérése megakadályozása volt, így pedig akár az EMDEN távozását is megelőzhette volna (Vejhajvejnél

⁵² A hadifoglyok többsége 1920-ban tért haza Európába.

⁵³ Balogh 2009. 229. o.

⁵⁴ Halpern 1997. 71. o.

⁵⁵ Van der Vat 1983. 34–39. o.

és a Jangce torkolatánál lévő hajóival erre lehetősége lett volna).⁵⁶ Az Admiralitás azonban utasította a Hong Kongba való visszavonulásra, amit a tengernagy végzetes tévedésnek minősített. Churchill ragaszkodott a német flottával szembeni minél nagyobb erőfölény kialakításához Délkelet-Ázsiában, így a módosított parancs elküldéséért elsősorban őt terheli a felelősség.⁵⁷

A berlini haditengerészeti főparancsnokság azon túl, hogy a NÜRNBERG-et Spee rendelkezésére bocsátotta, konkrét utasítást nem küldött a tengernagy számára a hajóraj alkalmazásáról. Az érvényben lévő hadműveleti terv szerint egy britekkel vívott háború esetén a német erőknek a kereskedelmi hajók elleni rajtaütésekre kellett koncentrálniuk Kelet-Ázsiában, ideális körülmények esetén akár India vagy Ausztrália partjai mentén. Az ellenséges hadihajókkal való összecsapást lehetőség szerint kerülni kellett. A feltételezések szerint a kereskedelmi útvonalak védelme érdekében a britek jelentős erők átcsoportosítására kényszerülnének az Atlanti térségből, ez pedig kedvezően hatna a német fő flotta hadműveleti lehetőségeire. Speenek az eredményes hadviseléshez viszont szüksége lett volna nagyszámú ellátó hajóra, javító, de legfőképpen szelőlő állomásokra, Csingtaó blokádja következtében azonban mindezeket nélkülöznie kellett, és valódi csendes-óceáni bázis nélkül nem sok reménye maradt a sikerre.⁵⁸ Miután a német flottilla megérkezett Paganhoz (8 ellátó hajójának befutása létfontosságú volt az admirális számára), Spee augusztus 13-ára konferenciát hívott össze, hogy tervéről tájékoztassa parancsnokait. A tengernagy, számolva japán hadba lépésével, az indiai-óceánon történő portyázást túl kockázatosnak minősítette, ezért úgy döntött, hogy Amerika nyugati partjai felé veszi az irányt, ahol kedvezőbbek a szelelési lehetőségek, majd a Horn-fokot megkerülve megpróbál hazajutni Németországba. Müller kapitány kisebb erők bevetését javasolta az indiai-óceánon folyó kereskedelem megbénításához, a küldetést pedig az EMDEN-nel kívánta véghezvinni. Spee támogatta a felvetést, majd a következő parancsot küldte a cirkálóknak: „Ön ezáltal megkapja a MARKOMANNIÁ-t, és kikülönítésre kerül azzal a feladattal, hogy belépjen az Indiai-óceánra, és cirkáló hadviselést folytasson legjobb tudása szerint...”⁵⁹ Augusztus 14-én a német tengernagy hadihajóival elindult kelet felé, miközben az EMDEN kihajózott déli irányban az indiai-óceánra tartva.

Spee augusztus 26-án értesült a japán hadba lépésről, és a továbbiakban kizárva a Csingtaóba való visszatérés lehetőségét, a Csendes-óceánon is komoly nehézségekkel számolt. A NÜRNBERG könnyű cirkálót először a Hawai-szigetekre küldte, hogy a német kémhálózat útján Dél-Amerikában kísérletet tegyen meg utánpótlást szerezni, majd a Fanning-szigetekenél futó mélytengeri kommunikációs kábelek elvágására utasította a hajót, amely a küldetését sikerrel végrehajtva, szeptember 7-én csatlakozott Spee páncélos cirkálóihoz a Karácsony-szigeteken. Mivel az új-zélandiak időközben elfoglalták Apiát, a tengernagy a kikötőben horgonyzó brit hajókra számítva, felfedte jelenlétét az ellenség előtt, és a SCHARNHORST, valamint a GNEISENAU páncélos cirkálókkal a bázis ellen indult,

⁵⁶ Jerram később megpróbálta elvágni az EMDEN feltételezett útvonalát, de nem járt sikerrel, viszont a Yap szigetén lévő német rádióállomást megsemmisítették a britek, megfosztva Spee tengernagyot a Berlinnel való kommunikációtól.

⁵⁷ *Roskill* 1977. 38–39. o.

⁵⁸ Churchill későbbi találó megjegyzése szerint a német hajóraj „vágott virág volt a vázában; jó nézni mégis halálra van ítélve.” *Van der Vat* 1983. 34. o.

⁵⁹ *Taylor*.

de végül megfelelő célpontot nem látva, tartózkodott a helyőrség elleni támadástól, nehogy a német lakosságot veszélyeztesse.⁶⁰ Tartva az új-zélandi és ausztrál konvojokat biztosító hadihajók felbukkasztásától, a németek továbbhaladtak Bora Bora felé, ahol angoloknak kiadva magukat, sikerült megfelelő utánpótlást vásárolniuk, majd a jelentős széntartalékok megszerzésének reményében Tahiti felé vették az irányt. Papetee a csendes-óceáni francia gyarmatok központjának számított, de rádióállomással és nagyobb bázissal nem rendelkezett, csupán a kikötőben horgonyzó öreg ZÉLÉÉ ágyúaszád képviselt elméletben mérhető harcértéket, habár tüzésége egy részét beépítették a partvédelembe. Szeptember 22-én a SCHARNHORST és a GNEISENAU feltűnésekor a ZÉLÉÉ figyelmeztető lövéseket adott le a németek felé, ezt követően a franciák hozzáálltak a hajó elsüllyesztéséhez és a széntartalékok elégetéséhez. Miután a jóval erősebb német hajók tüzésége végleg a tenger fenekére küldte a ZÉLÉÉ-t, Spee követelte a kapitulációt, de végül a kikötőbe telepített aknamezőtől tartva és a szénkészletek megsemmisülése miatt, a partraszállást nem kockáztatta, és dolga végezetlenül távozott a helyszínről.⁶¹

Az Admirális a csapatszállító konvojok biztosítására rendelt ausztrál hajórajt küldte Spee semlegesítésére Sir George Patey ellentengernagy parancsnoksága alatt, amely az AUSTRALIA, MONTCALM és MELBOURNE csatacirkálókat jelentette, könnyű cirkálók és rombolók kíséretében, de végül nem sikerült ráakadnia a németek nyomára. Augusztus 13. után, a japán haditengerészet szintén nagy erőket mozgósított a német Kelet-Ázsiai Hajóraj elfogására. A Jamaja Tanin altengernagy vezette Első Déli-Tengeri Hajóraj (KURUMA, TSUKUBA csatacirkálók, az ASAMA páncélos cirkáló és egy flotilla romboló) a Karolina- és a Marshall-szigetek körül folytatta a keresést, míg Tsuchijama Matsuo ellentengernagy második déli-tengeri hajóaja (SATSUMA csatahajó, JAHAGI és HIRADO könnyű cirkálók) Japán és Ausztrália között kutatott az ellenség után.⁶²

Spee hadihajói azonban végleg elhagyták a távol-keleti és csendes-óceáni hadszínteret, ugyanis a francia Marqueses-szigeteken történt készletfeltöltést követően, október közepén továbbhaladtak a chilei partok felé, ahol a LEIPZIG és a DRESDEN könnyű cirkálók is csatlakoztak hozzájuk. November elsején a coroneli csatában a németek szembetalálták magukat Christopher Cradock ellentengernagy hajórajával (GOOD HOPE, MONMOUTH és GLASGOW könnyű cirkálók),⁶³ és fegyverzetbeli fölényüket kihasználva, elsüllyesztették az öreg MONMOUTH és GOOD HOPE cirkálókat. A brit haditengerészet 100 év óta első vereségét szenvedte el, melynek során Cradock is életét veszítette. Az Admirális ezek után jelentős erősítést küldött a dél-amerikai vizekre, ezért Spee hajórajának már nem maradt esélye az Atlanti-óceánra való áttörésre. December 8-án a falkland-szigeteki ütközetben a Sir Doveton Sturdee altengernagy parancsnoksága alatt harcoló brit hajóraj (INVINCIBLE, INFLEXIBLE csatacirkálók, CARNARVON és CORNWALL páncélos cirkálók, illetve a GLASGOW és KENT könnyű cirkálók) csatára kényszerítette ellenfelét, és nagyobb tűzerejének köszönhetően elsüllyesztette a SCHARNHORST és a GNEISENAU páncélos cirkálókat, (melyekkel Spee megpróbálta fedezni a többiek távozását), valamint a LEIPZIG és NÜRNBERG könnyű cirkálókat, csupán a DRESDEN

⁶⁰ Raeder 130–133. o.

⁶¹ Raeder 135–137. o.

⁶² Halpern 1997. 89–90. o.

⁶³ A brit tengernagy feltételezve alacsony sebességét, a vén CANOPUS csatahajót nem kívánta együtt alkalmazni a cirkálókkal.

tudott elmenekülni a helyszínről. Spee tengernagy hajójával együtt merült hullámsírba, a német Kelet-Ázsiai Hajóraj pedig végleg megsemmisült.⁶⁴

Az EMDEN az indiai-óceán felé tartva, a Holland-Kelet-Indiák partja mellett haladt, de mivel a hollandok semlegességüket akár erővel is készek voltak védelmezni, sok támogatásra nem számíthatott. Müller kapitány nagy hangsúlyt fektetett az ismert tengeri útvonalak elkerülésére és az álcázásra, ezért a hajó három kéménye mellé még egy negyedik álkéményt is építtetett, hogy ellenfeleik szemében a német cirkáló egy brit hadihajónak tűnjön. Szeptember 6-án az EMDEN megérkezett az Indiai-óceánra, és három nappal később már az első zsákmányát is megszerezte a görög PONTOPOROS szénzállító hajó formájában, amelyet a továbbiakban ellátó hajóként a kíséretéhez csatolt.⁶⁵ A britek feltételezték, hogy az EMDEN Spee hajórajával együtt a Csendes-óceánon portyázik, ezért a németeknek sikerült meglepniük ellenségeiket, akik nem számoltak a kereskedelmi hajókat fenyegető veszéllyel. Szeptember 10. és 14. között az EMDEN elsüllyesztett hat hajót, miközben kettőt ellátó hajó formájában a szolgálatába állított. Eljárása során Müller kapitány mindvégig törekedett a törvények betartására, így az elfogott hajók megsemmisítése során a személyzet biztonságára különös gondot fordított, és igyekezett minél hamarabb (egy másik hajóval) elbocsátani őket, miközben gondoskodott arról, hogy hollétét elfedje ellenfelei elől. Szeptember 22-én a Bengáli-öbölben tűnt fel a német cirkáló, és Madrasnál bombázni kezdte a brit olajipari létesítményeket, jelentős anyagi, de főleg presztízsbeli veszteséget okozva a briteknek.⁶⁶

Az Admirális utasította Jerram tengernagyot, hogy a MINOTAUR és HAMPSHIRE páncélos, illetve a YARMOUTH könnyű cirkálókkal kutassa fel és semmisítse meg az EMDEN-t. Hamarosan a japán IBUKI csatacirkáló is csatlakozott hozzájuk, de több orosz és francia hadihajó is részt vett a kutatásban.⁶⁷ A hadihajó helyett viszont október közepén mindössze a MARKOMANNIÁ-t tudta elsüllyeszteni a YARMOUTH brit cirkáló. (3. ábra.)

Szeptember 25–27. között újabb hat hajót küldött a tenger fenekére az EMDEN, majd Diego Garcíanál vetett horgonyt, ahol a helyiek nem értesülve a háború kitöréséről, ellátták a szükséges utánpótlással a németeket. Visszatérve a ceyloni partokhoz, október 16–19. között újabb öt kereskedelmi hajó került fel az EMDEN áldozatainak a listájára, ezt követően Müller kapitány viszont a Maláj-félszigeten Penang ellen tervezett rajtaütést, számolva a kikötőben állomásozó könnyű célpontot kínáló kereskedelmi és hadihajókkal. Október 28-án a penangi kikötőben horgonyzó orosz ZEMCSUG védett cirkáló a harc-készültség minimális jeleit sem mutatta,⁶⁸ ezért az EMDEN könnyen elsüllyeszthette, de a tengerről visszatérő MOSQUET francia romboló sem jelentett ellenfelet, így Müller eredményeit már hadihajók is gyarapították. A Szunda-szorosban tapasztalt gyér hajó-

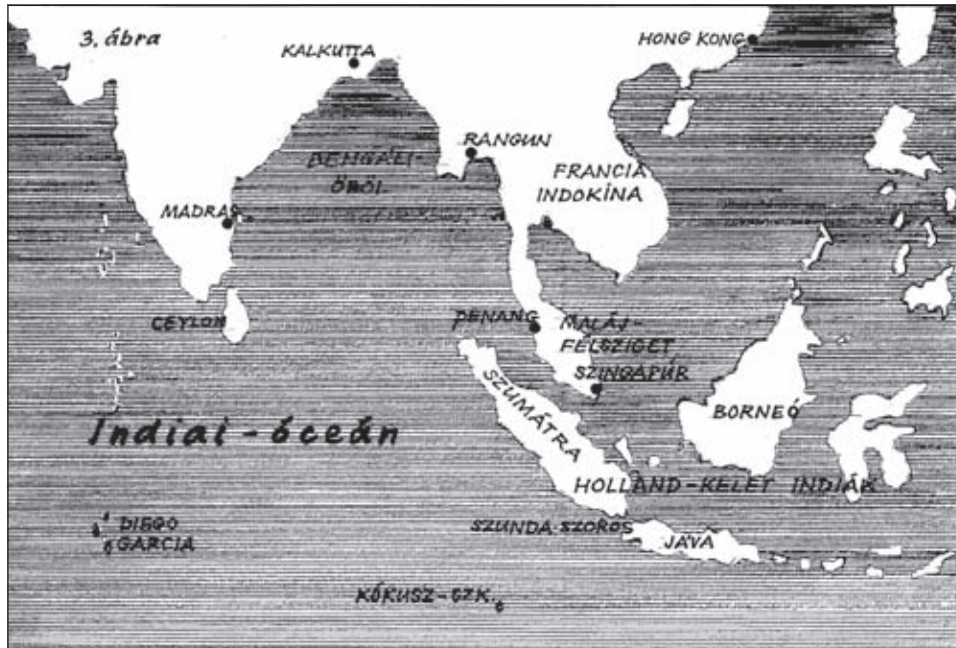
⁶⁴ A csata részletes leírása: *Hough* 2003.

⁶⁵ *Van der Vat* 1983. 41–50. o.

⁶⁶ *Van der Vat* 1983. 53–64. o.

⁶⁷ Churchillt különösen bosszantotta az EMDEN tevékenysége, ezért Sir John Fisherhez az első tengeri lordhoz intézett üzenetében kritizálta az antant erők tevékenységét, mondván: „Az EMDEN menekülése a Bengáli-öbölből nagyon nem kielégítő, és nem értem hogy a négy cirkáló, a HAMPSHIRE, YARMOUTH, DUPLEIX és CHIKUMA műveleteinek összehangolása miféle elven alapult...” *Van der Vat* 1983. 67. o.

⁶⁸ Az orosz hajó kapitányát hanyagság vádjával később hadbírótság elé állították, és börtönbüntetésre ítélték, de végül kegyelemben részesült, és rangjától megfosztva a frontra vezényelték. *Van der Vat* 1983. 90. o.

forgalom miatt a német kapitány úgy döntött, hogy a Kókusz-szigeteken történő szervizelést követően a brit rádióállomás megsemmisítésével jóval nagyobb esélye lesz sikerei folytatására. November 9-én azonban a német partraszálló osztag már nem gátolhatta meg a brit segélykérések továbbítását, ezért a közelben konvojbiztosító feladatokat ellátó ausztrál SYDNEY könnyű cirkáló érkezése végül mepecsételte a hajó sorsát. John Glossop kapitány hajója sebesség, fegyverzet, páncélzat tekintetében egyaránt felülmúlta az EMDEN-t, így a tüzérségi párbajt követően a német cirkáló zátonyra futott, majd elsüllyedt, Müller és a legénység nagy része pedig hadifogságba esett.⁶⁹ Az első világháború legjelentősebb kereskedelmi hajók elleni rajtaütés-sorozatában az EMDEN három hónap alatt tizenhét hajót fogott el összesen kb 71 000 t vízkiszorítással.⁷⁰ Két hadihajót is megsemmisített, miközben a sokszoros túlerőben lévő brit haditengerészet és szövetségesei képtelenek voltak megállítani.⁷¹

A Távol-Keleten és a Csendes-óceánon tevékenykedő német hadihajók közül A PRINZ EITHEL FRIEDRICH összesen tizenegy kereskedelmi hajót süllyesztett el, mielőtt 1915 márciusában internálta az Egyesült Államok, a másik segédcirkáló, a CORMORAN pedig utánpótlásától és szelőlő állomásoktól megfosztva, egyetlen elfogást sem volt képes

⁶⁹ Van der Vat 1983. 102–116. o. A partraszálló különítmény Helmuth von Mücke sorhajóhadnagy vezetésével az AYESHA szkúnerrel elmenekült a Holland-Kelet-Indiákra, ahonnan egy német hajóval eljutottak Jemenig, majd vasúton, 1915 nyarán megérkeztek Konstantinápolyba.

⁷⁰ Halpern 1997. 76. o.

⁷¹ A veszteségek minimalizálása érdekében az Admirális konvojok szervezését tartotta szükségesnek, ez viszont nagymértékben lassította az áruforgalmat, és súlyos fennakadásokat eredményezett a háborús szállításokban.

végrehajtani, és végül 1917 nyarán semmisítette meg a legénysége Guamnál, elkerülendő az amerikai internálást. 1914 végére a távol-keleti német haditengerészet végzetét követően az antant kivívta a tengerek feletti ellenőrzést, és azt a háború végéig megőrizte, egyes német hadihajók alkalomszerű feltűnése ellenére is.

A csendes-óceáni német gyarmatok elfoglalása

A háború kitörését követően Német Új-Guinea és Szamoa gyarmatai rendkívül nehéz helyzetbe kerültek. Mindenféle utánpótlás, segítség, de legfőképpen a Berlinből érkező határozott utasítások hiányában, ellenséges támadás esetén nem volt esélyük a védekezésre. Német Szamoán fel sem merült a fegyveres ellenállás gondolata, ezzel szemben Új-Guineán Eduard Haber főkormányzónak sikerült kb. 300 német és helyi lakosból katonai erőt verbuválni, melyekkel megpróbálta késleltetni a terület elfoglalását.⁷²

Nagy-Britannia számára a német Kelet-Ázsiai Hajóraj kommunikációs hálózatát alkotó rádióállomások megsemmisítése volt a legfőbb cél, amelyre Apiával kapcsolatban már augusztus elején felhívta az új-zélandi vezetés figyelmét. Augusztus 29-én egy új-zélandi expedíciós erő ellenállás nélkül foglalta el Szamoát, elsőként a német gyarmatok közül, megvalósítva a régóta tervezett területi expanziót.⁷³ Augusztus 8-án az Asquith kabinet az ausztrál vezetést is határozott lépések megtételére ösztönözte a német gyarmatokkal szemben. Az ausztrálok William Holmes ezredes parancsnoksága alatt egy 2000 fős expedíciós haderőt küldtek Új-Guineára, amely szeptember 11-én szállt partra a Blanche-öbölben. Spee tengernagy hajórajának feltűnésétől tartva, szinte az egész ausztrál flottát a művelet biztosítására vezényelték, de a német haditengerészet kerülte a szövetséges hadihajókkal való ütközetet. A gyengén kiképzett és rosszul felszerelt ausztrál katonákat meglepte a németek és melanézek szívós ellenállása, akik elavult fegyverzetük és tapasztalatlanságuk ellenére kiválóan védekeztek. A bitapakai rádióállomásért folyó harc során több ausztrál katona is életét veszítette, az ismeretlen terep és a kedvezőtlen klíma pedig tovább csökkentette az expedíciós alakulat ütőképességét. Szeptember 17-én az új-guineai német csapatok megadták magukat, cserébe az ausztrálok nagyvonalú engedményeket tettek a német lakosság számára. A kormányzat kapitulációja Német Új-Guinea teljes területére vonatkozott (beleértve a mikronéziai szigetvilágot), a továbbiakban csupán Hermann Detzner kapitány és néhány társa folytatta az ellenállást, visszahúzódva a dzsungelba, ők viszont a világháború végéig kitartottak.⁷⁴

A német gyarmatok elfoglalása gazdasági előnyökkel is járt, ezért bizonyos gazdasági érdekcsoportok Angliában és Ausztráliában egyaránt támogatták a vállalkozást. Nauru és Angaur gazdag foszfátlelőhelynek számított, így London utasítására minél hamarabb biztosítani kellett a szigetek feletti ellenőrzést, de a német haditengerészet jelentette fenyegetés és a japánok beavatkozása folytán az ausztrál erők végül csak Naurut tudták birtokba venni az év végén. Spee hadihajóinak feltűnése Apiánál magával vonta a japán haditengerészet fokozott jelenlétét a régióban, amely Nagy-Britannia hallgatóságos beleegyezésével

⁷² Hiery 1995. 2. o.

⁷³ Smith 1924. 14. és 57. o.

⁷⁴ Hiery 1995. 23–26. o.

szeptember 29. és október 21. között elfoglalta Német-Mikronéziát.⁷⁵ Ellenállástól nem kellett tartani, a német kormányzat minden esetben azonnal és feltétel nélkül kapitulált. A japán kormány kezdetben ellenezte a haditengerészet terveit, és megtiltotta a szigetek elfoglalását, de a flotta vezérkara azzal érvelt, hogy lehetetlen a német hajóraj elfogása a német bázisok megszerzése nélkül, továbbá a gazdasági előnyökről sem kívánt lemondani. Yamaja tengernagy Első Déli-Tengeri Hajórajja rögtön hozzáfogott az általa fontosnak tartott szigetek megszállásához, de felülről érkező jóváhagyás hiányában azokat kénytelen volt kiüríteni és a későbbiekben újra elfoglalni, miután október elején a vezérkar szentesítette politikáját szemben a kormány álláspontjával.⁷⁶ Az ausztrálokat és az új-zélandiakat ugyan nyugtalanította a japánok terjeszkedése, de a brit kormány 1914 végére lemondott az egyenlítőtől északra fekvő német gyarmatok megszerzéséről, az 1917 elején a japánokkal kötött titkos egyezmény értelmében pedig elismerte az egyenlítőt a befolyási övezetek határának.⁷⁷ Az egykori csendes-óceáni német gyarmatok megszerzését követően az antant hatalmak igényeit a világháborút lezáró békeszerződések is megerősítették, és jóváhagyták az 1914-ben kialakult status quot.

A távol-keleti és csendes-óceáni hadműveletek jelentős eltérést mutatnak az első világháború többi hadszínterének eseményeitől, hiszen alig 4 hónap alatt az antant hadászati győzelmét eredményezték, így a térségben 1914 végére a fegyveres konfliktus véget ért. Stratégiai értelemben Németország korai veresége, gyarmatainak elfoglalása és a tengerek feletti ellenőrzés kivívása jelentős pozíciókhoz juttatta Nagy-Britanniát, de legfőképpen Japánt, amely területi nyereségei révén meghatározó befolyást szerzett a régióban. Habár Japán és a nyugati hatalmak együttműködése mindkét félnek kölcsönös hasznára vált, és a Nagy Háború végéig kitartott, a körvonalazódó új befolyási övezetek felszínre hozták a mélyen lappangó ellentéteket, melyek a későbbiekben a viszony megromlását eredményezték. Valójában, akárcsak Európában, az 1914-es év a Távol-Keleten is messze ható változásokat generált, és komoly befolyással bírt a terület XX. századi történelmére.

⁷⁵ Először a legtávolabb eső Jaluit atollt foglalták el a japánok az ausztrál befolyás ellensúlyozása végett. Hiery 1995. 27. o.

⁷⁶ Schenking 1998. 321–323. o.

⁷⁷ Hiery 1995. 30. o.

BIBLIOGRÁFIA

- Balogh* 2009. *Balogh Tamás: A „piros-fehér-piros” a Sárga-tengeren, A Kaiserin Elisabeth cirkáló története. Szekszárd, 2009.*
- Csonkaréti* 2001. *Csonkaréti Károly: Az Osztrák–Magyar Monarchia Haditengerészete. Budapest, 2001.*
- Denis* *Denis, Colin: Tsingtao Campaign. <http://www.gwpda.org/naval/tsingtao.htm> (A letöltés utolsó időpontja: 2013. 12. 10.)*
- Gottschall* 2003. *Gottschall, Terrell D: By Order of the Kaiser: Otto von Diederichs and the Rise of the German Navy 1865–1902. Annapolis, 2003.*
- Halpern* 1997. *Halpern, Paul G: A Naval History of World War I. Annapolis, Maryland, 1997.*
- Hiery* 1995. *Hiery, Hermann Josef: The Neglected War: The German South Pacific and the influence of World War I. Honolulu, 1995*
- Hough* 2003. *Hough, Richard: Falkland 1914: The Pursuit of Admiral von Spee. Cornwall, 2003.*
- Duffy* *Duffy, Michael: Primary Documents – Anglo-Japanese Alliance, 30 January 1902 <http://www.firstworldwar.com/source/anglojapanesealliance1902.htm> (Az utolsó letöltés időpontja: 2014. 01. 12.)*
- Keegan* 2010. *Keegan, John: Az első világháború. Budapest, 2010.*
- Mackenzie* 1941. *Mackenzie, Seaforth Simpson: The Australians at Rabaul. The Capture and Administration of the German Possessions in the Southern Pacific. In: Official History of Australia in the War of 1914–1918. 10th ed. Sydney, 1941.*
- Neugebauer* 2009. *Neugebauer, Manfred: Die Schlacht um Kiautschou: Japan erklärt in der Jahre 1914 den Krieg. Wolfenbüttel, 2009.*
- Plüßow* *Plüßow, Günther: A csingtaui repülő kalandjai 1917.*
- Raeder* *Raeder, Erich: Der Kreuzkrieg in den ausländischen Gewässern. In: Der Krieg zur See 1914–1918, 1922–1923.*
- Reischauer* 1995. *Reischauer, Edwin O: Japán története. Budapest, 1995..*
- Roskill* 1977. *Roskill, Stephen: Churchill & The Admirals. London, 1977.*
- Saxon* 2000. *Saxon, Timothy D: Anglo-Japanese Naval Cooperation 1914–1918. Liberty University, Department of History, 2000. http://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=hist_fac_pubs (Az utolsó letöltés időpontja: 2013. 12. 20.)*
- Schenking* 1998. *Schenking, Charles J: Bureaucratic Politics, Military Budgets and Japan's Southern Advance: The Imperial Navy's Seizure of German Micronesia in the First World War. War in History, Vol. 5 No. 3 1998.*
- Smith* 1924. *Smith, Stephen John: The Samoa (N.Z.) Expeditionary Force 1914–1915. Ferguson & Osborn Limited, 1924.*

- Taylor* *Taylor, John M:* Karl Friedrich Max von Muller: Captain of the Emden During World War I. <http://www.historynet.com/karl-friedrich-max-von-muller-captain-of-the-emden-during-world-war-i.htm> (Az utolsó letöltés időpontja: 2013. 12. 10.)
- Totman* 2006. *Totman, Conrad:* Japán története. Budapest, 2006.
- Van der Vat* 1983. *Van der Vat, Dan:* The Last Corsair: The Story of the Emden. London, 1983.
- Veperdi* *Veperdi András:* A Kaiserin Elisabeth cirkáló Csingtao védelmében 1914. <http://www.mateinfo.hu/irasok/navy-csingtao.htm> (Az utolsó letöltés időpontja: 2013. 11. 21.)
- Washausen* 1968. *Washausen, Helmut:* Hamburg und die Kolonialpolitik des Deutschen Reiches. Hamburg, 1968.